

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรม และจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ ๒) เพื่อสร้างโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ และ ๓) เพื่อตรวจสอบความตรงและนำเสนอโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย แบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีการเชิงปริมาณเพื่อขยายผลการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็น ๒ ระยะ ได้แก่ ระยะที่ ๑ ใช้แนวทางวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ในการศึกษากระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรม และจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ ระยะที่ ๒ ใช้แนวทางวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) เพื่อสร้าง ตรวจสอบ และนำเสนอโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้

การวิจัยในระยะที่ ๑ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ ได้โมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ จำนวน ๒ โมเดล

โมเดลที่ ๑ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ โดยมีกัลยาณมิตรของครูในโรงเรียนวิถิพุทธ เป็นตัวแปรส่งผ่าน ประกอบด้วย ตัวแปรแฝง ๓ ตัวแปร แบ่งเป็นตัวแปรภายในแฝง ๒ ตัวแปร ตัวแปรภายนอกแฝง ๑ ตัวแปร และตัวแปรสังเกตได้ ๑๔ ตัวแปร ดังแสดงรายละเอียดของตัวแปรดังนี้

๑) ตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ภายใน (Endogenous Latent and Observed Variables) ในการวิจัยครั้งนี้มีตัวแปรแฝงภายใน คือ

(๑) ภาวะตื่นรู้ หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างรู้ ตื่น และเบิกบาน โดยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ ๓ ตัวแปร คือ (๑) รู้ คือ ความสามารถของบุคคลในการมีสติระลึกการดำรงชีวิตด้วยหลักอริยสัจสี่ คือ รู้จักสภาพปัญหา รู้เหตุที่ทำให้เกิดปัญหา รู้การแก้ปัญหามีจุดหมาย รู้กำหนดแนวทางและรู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหามากกว่าใช้อารมณ์ (๒) ตื่น คือ ควบคุมตนเอง ด้านกาย วาจา ใจ โดยใช้หลักอริยสัจสี่ในการดำรงชีวิต (๓) เบิกบาน คือ ภูมิใจในตนเอง พอใจในชีวิต สุขสงบทางใจ จากการจัดการปัญหาได้ (๒) ตัวแปรส่งผ่าน คือ กัลยาณมิตรของครูในโรงเรียนวิถิพุทธ คือ การเป็นผู้ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการตื่นรู้ โดยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ ๗ ตัวแปร คือ (๑) น่ารัก (๒) น่าเคารพ (๓) น่ายกย่อง (๔) เป็นที่ปรึกษาที่ดี (๕) อดทน ฟังถ้อยคำ (๖) อธิบายเรื่องซับซ้อนได้ (๗) ไม่แนะนำทางลัดเสีย

๒) ตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ภายนอก (Endogenous Latent and Observed

Variables) คือ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา หมายถึง การพัฒนาตน โดยวัดจากตัวแปรที่สังเกตได้ ๗ ตัวแปรคือ (๑) ตระหนักรู้ (๒) พัฒนาให้รู้จักตนเอง (๓) รู้คุณค่าและศักยภาพที่แท้จริงของตน (๔) ปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ (๕) ศील (๖) สมาธิ (๗) ปัญญา

โมเดลที่ ๒ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ โดยมีการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา เป็นตัวแปรส่งผ่านประกอบด้วยตัวแปรแฝง ๓ ตัวแปร แบ่งเป็นตัวแปรภายในแฝง ๒ ตัวแปร ตัวแปรภายนอกแฝง ๑ ตัวแปร และตัวแปรสังเกตได้ ๑๐ ตัวแปร ดังแสดงรายละเอียดของตัวแปรดังนี้

๑) ตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ภายใน (Endogenous Latent and Observed Variables) ในการวิจัยครั้งนี้มีตัวแปรแฝงภายใน คือ

(๑) ภาวะตื่นรู้ หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างรู้ ตื่น และเบิกบาน โดยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ ๓ ตัวแปร คือ (๑) รู้ คือ ความสามารถของบุคคลในการมีสติระลึกรู้การดำรงชีวิตด้วยหลักอริยสัจสี่ คือ รู้จักสภาพปัญหา รู้เหตุที่ทำให้เกิดปัญหา รู้การแก้ปัญหาอย่างมีจุดหมาย รู้กำหนดแนวทางและรู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดปัญหามากกว่าใช้อารมณ์ (๒) ตื่น คือ ควบคุมตนเอง ด้านกาย วาจา ใจ โดยใช้หลักอริยสัจสี่ในการดำรงชีวิต (๓) เบิกบาน คือภูมิใจในตนเอง พอใจในชีวิต สุขสงบทางใจ จากการจัดการปัญหาได้

(๒) ตัวแปรส่งผ่าน คือ การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมโดยวัดจากตัวแปรที่สังเกตได้ ๓ ตัวแปรคือ (๑) ศील (๒) สมาธิ (๓) ปัญญา

๒) ตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ภายนอก (Exogenous Latent and Observed Variables) ๑ ตัว ได้แก่

กระบวนการพัฒนาตนตามหลักจิตวิทยา หมายถึงการพัฒนาตนตามทฤษฎีของ Carl Roger โดยวัดจากตัวแปรที่สังเกตได้ ๔ ตัวแปรคือ (๑) พัฒนาให้รู้จักตน (๒) พัฒนารู้คุณค่าของตน (๓) ให้รู้ศักยภาพที่แท้จริงของตน และ (๔) นำไปปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การเสนอสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนที่ ๑ เป็นการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และส่วนที่ ๒ เป็นการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น

(๑) ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีโรงเรียนขนาดใหญ่ รองลงมา คือ โรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็ก ส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับพ่อและแม่มากที่สุด รองลงมา คือ อาศัยอยู่กับพ่อหรือแม่ และอยู่หอพัก

(๒) ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดล สรุปได้ว่า ในภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามมีกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาอยู่ในระดับมาก คือ มีการรู้ศักยภาพของตนเอง อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ รู้จักตนเองตามลำดับ มีปัจจัยด้านกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธอยู่ในระดับมาก คือไม่แนะนำทางเสื่อมเสีย รองลงมาคือ นำยกย่องตามลำดับ มีปัจจัยด้านการตื่นรู้อยู่ในระดับมาก มีตัวแปรทุกตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมาก โดยส่วนมากมีการแจกแจงในลักษณะเบ้ซ้าย และค่าความโด่งเป็นลบ แสดงว่าข้อมูลของตัวแปรส่วนมากสูงกว่าค่าเฉลี่ย และมีโค้งการแจกแจงของข้อมูลในลักษณะสูงโด่งกว่าโค้งปกติ มีการกระจายน้อยกว่าการกระจายของโค้งปกติเล็กน้อย

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัย

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในตอนนี้นำเสนอสาระจากวิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ แยกตามวัตถุประสงค์การวิจัยเป็น ๓ ด้าน คือ ๑) อิทธิพลของตัวแปรทางพุทธจิตวิทยาและจิตวิทยาที่มีต่อกระบวนการพัฒนาตน ๒) โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกระบวนการพัฒนาตนตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ ๓) ผลการตรวจสอบความตรงของโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรงและทางอ้อมระหว่างตัวแปรในโมเดลด้วยโปรแกรมลิสมเรล

(๑) อิทธิพลของตัวแปรทางพุทธจิตวิทยาและจิตวิทยาที่มีต่อกระบวนการพัฒนาตน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาตน มีทั้งตัวแปรทางพุทธจิตวิทยาและจิตวิทยา สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาให้รู้จักตน รู้คุณค่าของตน รู้ศักยภาพของตน และดำรงชีวิตประจำวันอย่างเต็มศักยภาพ ด้วยการปฏิบัติตนตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีรูปแบบกัลยาณมิตรของครูในโรงเรียนวิถีพุทธเป็นตัวแปรส่งผ่าน

จากการศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ตัวแปรที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นตัวแปรที่ค่อนข้างเหมาะสมกับการวิจัยครั้งนี้ กัลยาณมิตรของครูในโรงเรียนวิถีพุทธ คือ การเป็นผู้ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการตื่นรู้ โดยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ ๗ ตัวแปร คือ (๑) น่ารัก (๒) น่าเคารพ (๓) นำยกย่อง (๔) เป็นที่ปรึกษาที่ดี (๕) อดทนฟังถ้อยคำ (๖) อธิบายเรื่องซับซ้อนได้ (๗) ไม่แนะนำทางเสื่อมเสีย กระบวนการพัฒนาตนตามทฤษฎีการยัดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลางของ (Carl Roger) หมายถึง การพัฒนาตน โดยวัดจากตัวแปรที่สังเกตได้ ๔ ตัวแปรคือ (๑) พัฒนาให้รู้จักตน (๒) รู้คุณค่าของตน (๓) รู้ศักยภาพที่แท้จริงของตน และ (๔) ปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ ตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ภายนอกประกอบด้วย (๑) ปัญญา คือ (๑) ดำริชอบ (๒) เห็นชอบ (๒) สมาธิ คือ (๑) พยายาม (๒) สติ (๓) สมาธิ (๓) ศีล คือ (๑) วาจาชอบ (๒) การงานชอบ (๓) เลี้ยงชีพชอบอีกทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก

ทำให้เข้าใจถึงนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรแต่ละตัวได้มากขึ้น สามารถนำมาเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือในการวิจัยที่เหมาะสมได้

(๒) โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุกระบวนการพัฒนาตนตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้

ผลการพัฒนาโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ ที่มีกลายณมิตรของครูในวิถีพุทธ เป็นตัวส่งผ่าน สรุปได้เป็นโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ ความสัมพันธ์ของตัวแปรมีทั้งเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุด คือ ความน่าเคารพ และความน่ายกย่อง เมื่อครูในวิถีพุทธมีความน่าเคารพมากขึ้น ความน่ายกย่องจะเพิ่มขึ้นด้วย ครูวิถีพุทธมีการอดทนฟังถ้อยคำสูงขึ้น การเป็นที่ปรึกษาที่ดีก็สูงขึ้นด้วย ตัวแปรในโมเดลที่พัฒนาขึ้นนี้แบ่งออกเป็น ๒ โมเดล แต่ละโมเดลประกอบด้วย ตัวแปรแฝง ๓ ตัวแปร แบ่งเป็นตัวแปรภายในแฝง ๒ ตัวแปร ตัวแปรภายนอกแฝง ๑ ตัวแปร และตัวแปรสังเกตได้ ๑๔ ตัวแปร โดยแต่ละโมเดลมีตัวแปรส่งผ่านที่แตกต่างกัน

(๓) ผลการตรวจสอบความตรงของโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และผลการวิเคราะห์หิอทธิพลทางตรงและทางอ้อมระหว่างตัวแปรในโมเดล แบ่งออกเป็น ๒ โมเดล ดังนี้

๑) โมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ ที่มีตัวแปรกลายณมิตรของครูในวิถีพุทธ เป็นตัวแปรส่งผ่าน มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการตรวจสอบความตรงของโมเดลที่พัฒนา สรุปได้ว่า ค่าไค-สแควร์ (X^2) มีค่าเท่ากับ ๓๘.๗๕ $df = 515$ $p = .090$ $GFI = .99$ $AGFI = .98$ $RMSEA = .000$ ตัวแปรกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๓๖๒ ถึง ๐.๖๐๒ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ การรู้คุณค่าของตนเอง และปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๕๔๑ แสดงว่า เมื่อมีการรู้คุณค่าของตนเอง มากขึ้น ความสามารถปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ จะมากขึ้นด้วย ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันรองลงมา คือ การมีสมาธิ และปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตามลำดับ ตัวแปรกลายณมิตรของครูในวิถีพุทธ พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๓๙๗ ถึง ๐.๗๓๙ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุด คือ ความน่าเคารพ และความน่ายกย่อง โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๓๙ แสดงว่า เมื่อครูในวิถีพุทธมีความน่าเคารพมากขึ้น ความน่ายกย่องจะเพิ่มขึ้นด้วย และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางบวกรองลงมาคือ ครูวิถีพุทธที่มีการอดทนฟังถ้อยคำและการเป็นที่ปรึกษาที่ดี โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตามลำดับ การตื่นรู้ พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

อยู่ในช่วง ๐.๕๒๕ ถึง ๐.๗๑๕ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ รู้ด้วยสติ และตื่นด้วยการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๑๕ แสดงว่า เมื่อรู้ด้วยสติมากขึ้น ตื่นด้วยการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ ก็จะมากขึ้นด้วย ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์รองลงมาก็คือการตื่น โดยการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ และความเบิกบานจากการจัดการปัญหา โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ผลการวิเคราะห์ค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ตัวแปรสังเกตได้มีค่าความเที่ยงอยู่ระหว่าง ๐.๒๘ ถึง ๐.๘๕ โดยตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงสูงสุดคือ การรู้จักตน (I) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๘๕ รองลงมาก็คือ การรู้คุณค่าของตน (J) และความน่าเคารพ (N) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๗๑, ๐.๗๐ ตามลำดับ และตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงต่ำสุดคือ สมาธิ (CDE) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๒๘

ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ (R-SQUARE) ของสมการโครงสร้าง ตัวแปรภายในแฝง พบว่า กัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๑๘ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดลประกอบด้วย กระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา (DEV) สามารถอธิบายความแปรปรวนของกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) ได้ร้อยละ ๑๘.๐๐ ส่วนการตื่นรู้ (TUV) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๕๐ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดล คือ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา (DEV) และกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) สามารถอธิบายความแปรปรวนของการตื่นรู้ (TUV) ได้ร้อยละ ๕๐.๐๐

ผลการวิเคราะห์เมตริกสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง พบว่า ค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงมีค่าอยู่ในช่วง ๐.๕๒๙ ถึง ๐.๗๒๑ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เป็นบวก ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มากที่สุดคือ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา (DEV) และการตื่นรู้ (TUV) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .๗๒๑ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ในระดับสูง แสดงว่า เมื่อเกิดกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา (DEV) มากขึ้น การตื่นรู้ (TUV) เพิ่มมากขึ้นด้วย และตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รองลงมา คือ กัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) และการตื่นรู้ (TUV) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .๕๙๐

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมที่ส่งผลต่อการตื่นรู้ (TUV) พบว่าตัวแปรดังกล่าว ได้รับอิทธิพลทางตรงจากกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา (DEV) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ ๐.๗๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตามลำดับ

๒) โมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ที่มีกระบวนการพัฒนาตนหลักไตรสิกขาเป็นตัวแปรส่งผ่าน มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการตรวจสอบความตรงของโมเดลที่พัฒนา สรุปได้ว่า ค่าไค-สแควร์ (χ^2) มีค่าเท่ากับ ๓๘.๗๕, $df = 51$, $p = 0.90$, $GFI = 0.990$, $AGFI = 0.980$, $RMSEA = 0.000$ กระบวนการพัฒนา

ตามหลักจิตวิทยา (DEV_ROGER) พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๔๕๑ ถึง ๐.๖๐๒ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดคือ การรู้คุณค่าของตน (J) และปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพ (L) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๖๐๒ แสดงว่า เมื่อมีการรู้คุณค่าของตนมากขึ้นความสามารถในการปฏิบัติจริงในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพจะมากขึ้นด้วย ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันรองลงมา คือ รู้จักตน (I) และรู้ศักยภาพของตน (K) โดยมีขนาดความสัมพันธ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตัวแปรการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๓๘๖ ถึง ๐.๕๑๓ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุด คือ สมาธิ (CDE) และปัญญา (FGH) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตัวแปรการตื่นรู้ (TUV) พบว่า มีค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ในช่วง ๐.๕๒๕ ถึง ๐.๗๑๕ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดคือ รู้ด้วยสติ (T) และ ตื่นด้วยการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ (U) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๑๕ แสดงว่า เมื่อรู้ด้วยสติมากขึ้น ตื่นด้วยการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ ก็จะมากขึ้นด้วย ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์รองลงมาคือ การตื่นโดยการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ (U) และความเบิกบานจากการจัดการปัญหา (V) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ผลการวิเคราะห์ค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ตัวแปรสังเกตได้มีค่าความเที่ยงอยู่ระหว่าง ๐.๓๑ ถึง ๐.๗๘ โดยตัวแปรที่มีค่าความเที่ยงสูงสุดคือ การตื่นด้วยการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ (U) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๗๘ รองลงมาคือ การรู้ด้วยสติ (T) มีค่าความเที่ยงเท่ากับ ๐.๖๕

ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ (R-SQUARE) ของสมการโครงสร้างตัวแปรภายในแฝง พบว่า การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (TRI) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๙๔ แสดงว่าตัวแปรภายในโมเดลประกอบด้วย กระบวนการพัฒนาตนตามหลักจิตวิทยา (DEV_ROGER) สามารถอธิบายความแปรปรวนของการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (TRI) ได้ร้อยละ ๙๔.๐๐ ส่วนการตื่นรู้ (TUV) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๗๖ แสดงว่าตัวแปรภายในโมเดล คือ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักจิตวิทยา (DEV_ROGER) และการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (TRI) สามารถอธิบายความแปรปรวนของการตื่นรู้ (TUV) ได้ร้อยละ ๗๖.๐๐

ผลการวิเคราะห์เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง พบว่า ค่าพิสัยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงมีค่าอยู่ในช่วง ๐.๖๖๒ ถึง ๐.๗๐๙ โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์เป็นบวกตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มากที่สุดคือ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักจิตวิทยา (DEV_ROGER) และการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (TRI) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ

๐.๗๐๙ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ในระดับสูง แสดงว่า เมื่อเกิดกระบวนการพัฒนาด้านหลักจิตวิทยา มากขึ้น การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา (TRI) จะเพิ่มมากขึ้นด้วย และตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์รองลงมา คือกระบวนการพัฒนาด้านหลักจิตวิทยา (DEV_ROGER) และการตื่นรู้ (TUV) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๖๗๓

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมที่ส่งผลต่อการตื่นรู้ (TUV) พบว่า ตัวแปรดังกล่าว ได้รับอิทธิพลทางตรงจากกระบวนการพัฒนาด้านหลักจิตวิทยา (DEV_ROGER) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ ๐.๐๑ และได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการพัฒนาด้านหลักไตรสิกขา (TRI) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ ๐.๙๗ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตามลำดับ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การเสนอผลการอภิปรายผลการวิจัยในตอนนี้ ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเป็น ๒ ตอนใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ การอภิปรายผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น

ผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น พบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงจำนวน ๓๕๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๗ รองลงมาเป็นเพศชาย จำนวน ๑๙๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๓ กลุ่มตัวอย่างมาจากขนาดโรงเรียนขนาดใหญ่ ๓๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๘.๗ โรงเรียนขนาดกลาง ๑๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๒ โรงเรียนขนาดเล็ก ๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๑ อาศัยอยู่กับพ่อ และแม่ ๓๒๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๑ อาศัยอยู่กับพ่อหรือแม่ ๒๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๑ อยู่หอพัก ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๘ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ค่อนข้างมีความหลากหลาย ถือได้ว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรได้ดี

จากผลการวิเคราะห์ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรกระบวนการพัฒนาด้านหลัก พุทธจิตวิทยา (DEV) การตื่นรู้ (AWAKE) โดยมีกัลยาณมิตรครูวิถีพุทธ (FRI) เป็นตัวแปรส่งผ่าน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูงทุกตัวแปรสังเกตได้ คือ รู้ศักยภาพของตน รู้จักตน และรู้คุณค่าของตน และสามารถใช้ศักยภาพอย่างเต็มที่ แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างโดยส่วนมากมีการ รู้จักตนเอง รู้คุณค่าของตน รู้ศักยภาพของตน และสามารถนำศักยภาพมาใช้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังมี ศีล สมาธิ ปัญญา รู้จักตน รู้คุณค่าของตน รู้ศักยภาพของตน และสามารถนำศักยภาพอย่างเต็มที่ ถือได้ว่าในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา

สอดคล้องกับว่าที่ร้อยตรีหญิงสุทธธญาณ์ โอบอ้อม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนา ศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา” พบว่าแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพคือ ๑) ด้านการฝึกอบรม จัดโครงการฝึกอบรม บุคลากรเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะ ตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล การฝึกอบรม ขั้นศีล คือ ปรับแก้การแสดงออกของพฤติกรรมกาย วาจา ขึ้นสมาธิ คือ พัฒนาจิตใจให้มีสภาวะ

อดทน ชั้นปัญญา คือชี้แนะให้เห็นพฤติกรรมที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ ๒) ด้านการศึกษา ได้ส่งเสริมให้บุคลากรศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ชั้นศีลคือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยระบบการศึกษา ชั้นสมาธิ คือ พัฒนาพฤติกรรมจิตใจให้มี EQ ชั้นปัญญา คือ ให้มีการศึกษาเพิ่มเติม ๓) ด้านการพัฒนา ชั้นศีล คือ ให้การบ่มเพาะพฤติกรรมนิสัยที่ดีงาม ชั้นสมาธิ คือ ฝึกจิตใจให้เป็นไปในทิศทางที่ควร ชั้นปัญญา คือ ส่งเสริมพัฒนาให้มีการศึกษาเพิ่มเติม ส่วนการพัฒนาศักยภาพ คือกลุ่มของความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) และคุณลักษณะ (attributes) ที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งมีผลกระทบต่องานหลักของตำแหน่งงานหนึ่งๆ โดยกลุ่มความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะดังกล่าวสัมพันธ์กับผลงานของตำแหน่งงานนั้นๆ และสามารถวัดผลเทียบกับมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับและเป็นสิ่งที่สามารถเสริมสร้างขึ้นได้ โดยผ่านการฝึกอบรมและการพัฒนา^๑

วิธีการพัฒนาตนสอดคล้องกับวิชญาภา เมธีวรฉัตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒” พบว่าด้านศีล ได้ส่งเสริมให้บุคลากรมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงานอย่างเต็มที่ที่มีการจัดอบรมถือศีล และปฏิบัติธรรมประจำปี การฝึกอบรมชั้นศีล คือ ฝึกกาย วาจา ชั้นสมาธิ คือ ฝึกจิตใจ ชั้นปัญญา คือ ฝึกองค์ความรู้ ในการพัฒนาด้านสมาธิ มีการส่งเสริมให้บุคลากรทำสมาธิให้จิตใจมีความสงบสุข ก่อนปฏิบัติงานอยู่เสมอ ด้านปัญญาสนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติงาน โดยใช้หลักความเห็นชอบ และคิดชอบในการทำงานรูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒ พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านศีล (B = Behavior) การพัฒนาเน้นไปที่การพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านศีลก่อให้เกิดทักษะ และมีบุคลิกภาพที่ดี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านสมาธิ หรือ การพัฒนาจิตใจ (M = Mind) การพัฒนาทรัพยากรด้านสมาธิยังก่อให้เกิด เจตคติที่ดีในการทำงาน การพัฒนาด้านปัญญา หรือการพัฒนาด้านความรู้ (W = Wisdom) เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในขั้นสูงสุด และมีความสำคัญสามารถนำปัญญามาปรับใช้กับความรู้ทางวิชาการ และความคิดสร้างสรรค์ จะได้รูปแบบจากการสังเคราะห์ (Synthesis Model) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ Buddhist Human Resource Development คือ BHRD = BMW^๒ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของบุษกร วัฒนบุตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) และตัวแบบการบริหาร

^๑สุทธญาณ โอบอ้อม, “การพัฒนาศักยภาพบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามแนวพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗). หน้า บทคัดย่อ.

^๒วิชญาภา เมธีวรฉัตร, “รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง ๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

จัดการความรู้และทักษะ (KSM) เพื่อสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรมหาชน” พบว่า การสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) และตัวแบบ KSM เป็นวิธีการพัฒนาคนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งมี ๒ วิธีคือ วิธีการไตรสิกขา และวิธีการภาวนา ๔ ที่จะก่อให้เกิดการสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ของแต่ละองค์กร เพื่อที่จะผลักดันให้องค์กรเกิดการพัฒนาด้านคุณธรรม และจริยธรรมจนก่อให้เกิดลักษณะของบุคลากรที่เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข^๓ และสอดคล้องกับพระจิรวัดน์ อุตตมเมธี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การศึกษาเพื่อการพัฒนาตนตามทัศนะ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)” ผลการวิจัยพบว่า คำว่า “พัฒนา” หรือคำว่า “ภาวนา” ในพระพุทธศาสนาซึ่งมีความหมาย การทำให้เจริญ การทำให้สิ่งที่ไม่ดีให้มีขึ้น มนุษย์ต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ การพัฒนานั้นต้องอาศัยสติปัญญาเป็นหลัก โดยมีเป้าหมาย คือ การมีอิสรภาพภายนอกและภายใน ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง^๔

และสอดคล้องกับแม่ชี ศุภรภาวดี ณ พัทลุง “การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชน” ได้กล่าวถึงการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่การเรียนรู้ ๓ เรื่องคือศีล สมาธิ ปัญญา หลักนี้เป็นระบบการศึกษาหรือระบบการฝึกฝนอบรมและมีความสัมพันธ์กับอริยสัจ ๔ โดยมรรคมงคล ๘ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติไปสู่นิพพานหรือทางดำเนินชีวิตที่ดีงามหรือระบบการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เพราะเมื่อมีการศึกษาหรือการอบรมการดำเนินชีวิตที่ดีงามก็เกิดมีขึ้น หรืออาจพูดได้ว่าการฝึกไตรสิกขาก็เพื่อให้มรรคเกิดขึ้นนั่นเอง นอกจากเป็นการดับทุกข์แล้วยังเป็นหลักในการพัฒนาตนพัฒนาทางกาย คือพัฒนาด้วยศีล พัฒนาทางจิต คือพัฒนาด้วยสมาธิพัฒนาทางปัญญาให้สูงขึ้น^๕ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับพระราชนรินทร์ วิสารโท (ไชยเจริญ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธธรรมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาในปัจจุบันนี้สามารถทำให้เกิดผลได้ในทางลบและในทางบวก โดยเฉพาะในทางลบนั้นได้นำไปสู่ความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตมนุษย์ จึงก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาทั้งนี้เป็นผลมาจากการพัฒนาที่เน้นแต่เศรษฐกิจ แต่การพัฒนามนุษย์

^๓บุษกร วัฒนบุตร, “การนำพุทธญาณวิทยา (ไตรสิกขา) และตัวแบบการบริหารจัดการความรู้และทักษะ (KSM) เพื่อสร้างและพัฒนาทุนมนุษย์ในองค์กรมหาชน”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

^๔พระจิรวัดน์ อุตตมเมธี (วุฒิพงษ์), “ศึกษาวิเคราะห์การศึกษาเพื่อการพัฒนาตนตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^๕แม่ชี ศุภรภาวดี ณ พัทลุง, “การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา: กรณีศึกษาพุทธศาสนิกชน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

ตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเป็นการพัฒนาตนเองที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนซึ่งการพัฒนานี้ใช้หลักอภินิหาร ๔ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา โดยมีเป้าหมายสูงสุดเป็นพระอรหันต์^๖

ปัจจัยด้านกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ พบว่า โดยภาพรวมกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ อยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ไม่แนะนำทางเสื่อมเสีย รองลงมาคือน่ายกย่องและน่ารักตามลำดับ ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย ของตัวแปรพบว่า ตัวแปรมีการกระจายอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๔.๐๔๑ – ๑๙.๐๔๕ เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีการแจกแจงในลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) แสดงว่า ข้อมูลของตัวแปรทุกตัวสูงกว่าค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง พบว่า ตัวแปร น่ารัก น่าเคารพ น่ายกย่อง อธิบายเรื่องซับซ้อนได้ ไม่แนะนำทางเสื่อมเสียมีการแจกแจงของข้อมูลในลักษณะสูงโด่งกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งมากกว่า ๐) แสดงว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย ตัวแปร เป็นที่ปรึกษาที่ดี อดทนฟังถ้อยคำ มีการแจกแจงของข้อมูลในลักษณะเตี้ยแบนกว่าโค้งปกติ (ค่าความโด่งน้อยกว่า ๐) แสดงว่ามีการกระจายของข้อมูลมาก

สอดคล้องกับ วิชชุดา ฐิติโชติรัตน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการ ของพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการปรึกษา” ผลการวิจัยพบว่า สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และภาษาที่ใช้ได้เหมาะสม คำสอนมีอานุภาพสำหรับการเปลี่ยนแปลงความคิดของคน ใช้พุทธวิธีการสอน วิเคราะห์เหตุผล ใช้สิ่งแวดล้อมรอบตัวมาเป็นสื่อและอุปกรณ์ในการให้การปรึกษา สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นกันเอง ให้ความคุ้นเคยให้เกิดความเข้าใจ ให้อภัยผิดมาปรึกษา ให้ความสำคัญกับทุกคน ใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ไม่กระทบบุคคลอื่น มีสัมพันธภาพอันงดงามเพื่อนำไปสู่การเยียวยารักษา ผู้ฟังได้เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง มีความองอาจทางจิตใจ^๗

สอดคล้องกับ พิณจันทอง แมนสุมิตรชัย ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารอย่างสันติเชิงพุทธจิตวิทยา” ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารอย่างสันติตามหลักจิตวิทยานับเป็นการสื่อสารที่เริ่มต้นมาจากใจภายในตนเอง ทั้งไม่มีการแบ่งแยกภายในใจ ภาษาที่ใช้สื่อออกมาเป็นคำพูด และไม่เป็นคำพูด ก็จะเป็นการสื่อสารที่สอดคล้อง กันทั้งภายในภายนอกตัวเรา จะทำให้เกิดสันติการมีความตระหนักรู้ เข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นอย่างถูกต้อง ด้วยการมีเมตตาพรหมวิหาร

^๖พระราชนิพนธ์ วิสารโท (ไชยเจริญ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

^๗วิชชุดา ฐิติโชติรัตน, “การพัฒนารูปแบบการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการ ของพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการปรึกษา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๙), หน้า ๑๑-๑๒.

ในการดำเนินชีวิตตามแนวทางอริยมรรคมืองค์ ๘ ผนวกกับมีกัลยาณมิตรและปรโตโฆสะสามารถทำให้เกิดปัญญา รู้คิดแบบโยนิโสมนสิการ ผลจากการสังเคราะห์ในงานวิจัยพบว่า การสื่อสารอย่างสันติเชิงพุทธจิตวิทยานั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นกระบวนการสื่อสารที่เริ่มต้นมาจากหัวใจแห่งความเมตตา ซึ่งประกอบด้วยปัญญา ที่ทำให้เกิดการตระหนักรู้ในเรื่องที่จะทำการสื่อสาร มีความรู้ที่ถูกต้อง รู้ลึก รู้ชัดแจ้ง รู้จริงในสิ่งที่ตนกำลังสื่อสาร รวมทั้งต้องรู้กาลเทศะ ความเหมาะสม จนทำให้เกิดเป็นความรู้ที่ถูกต้องและมีทัศนคติที่ถูกต้องในการมองโลกตามความเป็นจริงว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน^๔

สอดคล้องกับพระราชเวรณ เตชวณโณ (รุ่งเรือง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนที่ปึงกรวิทยาพัฒน์ (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑ กรุงเทพมหานคร” พบว่า ครูมีลักษณะและทัศนคติที่ต่างกัน ในการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา โดยเสนอแนะว่าควรมีการอบรมบุคลากรในเรื่องความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธธรรมเพื่อให้ครูมีทัศนคติที่ตรงกัน โรงเรียนส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่น ปัญหา คือในโรงเรียนมีความเป็นแบบอย่างที่ดีแต่ขาดการประสานสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งสอดคล้องกับของสภาพการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของครูและผู้บริหาร โดยเสนอให้จัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์อย่างเป็นกัลยาณมิตรระหว่างครู ผู้บริหาร นักเรียนและชุมชน นักเรียนมีความเชื่อมั่นในผลการทำความดี จากการจัดกิจกรรมการพัฒนา ศิล สมาธิและปัญญาของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ข้อเสนอแนะให้ส่งเสริมการฝึกสมาธิเจริญปัญญาในชุมชนด้วยนักเรียนมีความเห็นสอดคล้องกับผลผลิต คือ เห็นผลดีของการทำความดีของตน ซึ่งปัญหา คือ การดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขาอย่างขาดความร่วมมืออย่างจริงจัง จากชุมชนเนื่องจากผู้ปกครองยังไม่เข้าใจหลักการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ควรประสานความร่วมมือในการดำเนินงานจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาอย่างจริงจังจากชุมชน และทำความเข้าใจแก่ผู้ปกครองในด้านการดำเนินงานจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา^๕

พระจะจุ ญาณวิชิโย (รักษาป่า) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตรเถระ” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและหลักการของกัลยาณมิตร

^๔พินิจทอง แมนสุมิตรชัย, “รูปแบบการสื่อสารอย่างสันติเชิงพุทธจิตวิทยา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐), หน้า บทคัดย่อ.

^๕พระราชเวรณ เตชวณโณ (รุ่งเรือง), “การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนที่ปึงกรวิทยาพัฒน์ (ทวีวัฒนา) ในพระราชูปถัมภ์ฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

คือ เป็นผู้ชักนำ เป็นผู้ตั้งศกยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาแสดง ชี้ให้เห็นถึงคุณและโทษ บอกทางที่ถูก ยกระดับความคิดและความเข้าใจต่อชีวิตที่ต่ำขึ้นสู่ที่สูง แล้วพัฒนาส่งเสริมให้ดีกว่าเดิม กัลยาณมิตร นอกจากหมายถึงบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่นแล้วยังรวมถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่างที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และพัฒนาระดับความคิดความอ่านความเข้าใจให้ถูกต้อง ส่วนลักษณะของกัลยาณมิตรให้พิจารณาจากคำแนะนำสั่งสอนว่า เป็นไปเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ตนและผู้อื่น มีความเสมอต้นเสมอปลาย สอนเช่นไรประพฤติตนเช่นนั้น กัลยาณมิตรมี ๒ ประเภท คือ กัลยาณมิตรทางโลก และกัลยาณมิตรทางธรรม อนึ่งกัลยาณมิตรมีความสำคัญต่อผลสำเร็จทั้งในระดับเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด วิธีสังเกตว่าผู้ที่คบหา หรือสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่เป็นกัลยาณมิตรหรือไม่ให้สังเกตความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ หากคบบุคคลใดหรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมใดแล้วกุศลธรรมของตนเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป ก็ไม่ควรคบไม่ควรอยู่ใกล้บุคคลหรือสิ่งแวดล้อมเช่นนั้น^{๑๐}

พระมหาเถรียงไกร บัวจันอัด ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน” ผลการวิจัยพบว่า ในพระพุทธศาสนาทั้งสองฝ่ายมีหลักคำสอน เรื่องของกัลยาณมิตร คือ หมายถึงผู้ที่เกื้อกูลสนับสนุน ส่งเสริมเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาชีวิต ได้แก่ บิณฑบาตดา ครุอุปัชฌาย์ เป็นต้น เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมสั่งสอน เป็นแบบอย่างที่ดีและช่วยให้คนอื่นเป็นคนดีด้วย กัลยาณมิตรระดับโลกุตตระของฝ่ายเถรวาทได้แก่พระพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวก เป็นต้น เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี กระทั่งเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของศาสนาแต่ละนิกาย การบรรลุนิพพานและความสำคัญของกัลยาณมิตรในเถรวาท มีเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพานที่ปฏิบัติตามแนวอริยมรรคมีองค์ ๘ และเป้าหมายในชีวิตปัจจุบันฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีความสำคัญกับการพัฒนาศกยภาพของมนุษย์ที่จะทำให้ถึงการหลุดพ้นและบรรลุนิพพานได้^{๑๑}

ปัจจัยด้านการตื่นรู้ พบว่า โดยภาพรวมการตื่นรู้ อยู่ในระดับมากซึ่งเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เบิกบาน สูงที่สุด รองลงมาคือ ด้านรู้ และตื่น ตามลำดับ เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การกระจายของตัวแปร พบว่า ตัวแปรมีการกระจายไม่ต่างกันมาก โดยมีค่าอยู่ระหว่างร้อยละ ๑๔.๕๗๕ – ๑๖.๐๔๕ เมื่อพิจารณาค่าความเบ้ ของตัวแปร พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีการแจกแจงในลักษณะเบ้ซ้าย (ค่าความเบ้เป็นลบ) แสดงว่า ข้อมูลของตัวแปรทุกตัวสูงกว่าค่าเฉลี่ย

^{๑๐}พระจะจุ ญาณวิโช, “การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นกัลยาณมิตรของพระสารีบุตร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๑}พระมหาเถรียงไกร บัวจันอัด, “การเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรกับการบรรลุนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

เมื่อพิจารณาค่าความโด่ง พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีค่าการแจกแจงของข้อมูลในลักษณะเตี้ยแบนกว่า โค้งปกติ (ค่าความโด่งน้อยกว่า ๐) แสดงว่ามีการกระจายของข้อมูลมาก

การตีความหมายถึงการควบคุมตนเอง สอดคล้องกับ สาระ มุขดี ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการควบคุมตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับนักศึกษาพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ เกื้อการุณย์ มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช” ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาพยาบาลในกลุ่มทดลอง การควบคุมตนเองภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม มีคะแนนการควบคุมตนเองสูงกว่าก่อนการเข้าร่วม กิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑ ทั้งด้านสติสัมปชัญญะ ด้าน หิริ โอตตัปปะ และด้านขันติ โสรจจะ และเมื่อติดตามผลในระยะ ๒ เดือน พบว่า คะแนนการควบคุมตนเองในนักศึกษา กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยในภาพรวมคงเดิมซึ่งแสดงถึงประสิทธิผลและความคงทนของชุดกิจกรรม นอกจากนี้ในการศึกษา พบว่า หลักธรรมทั้ง ๓ ด้าน มีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ ๐.๐๑ การวิจัยนี้จึงสามารถสะท้อนได้ว่า รูปแบบการควบคุมตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยา ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นสามารถใช้ในการพัฒนาการควบคุมตนเองของนักศึกษาพยาบาลได้^{๑๒}

สมบุรณ์ เอื้อมอริวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แบบจำลองกระบวนการผุดบังเกิดแห่งสังคม ตื่นรู้จากการก้าวข้าม ของบุคคล: ศึกษากรณี ประยงค์ รณรงค์ และ ชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช” การวิจัยนี้ได้ค้นพบและแสดงเป็นแบบจำลอง “สังคมตื่นรู้โมเดล” เพื่อให้เห็นว่า การก้าวข้ามของบุคคลนำไปสู่การผุดบังเกิดแห่งสังคมตื่นรู้ได้ โดยการประชุมกลุ่ม บัณฑิตและกัลยาณมิตรในการคิดและทำอย่างเป็นกุศลในเวทีของตนซึ่งแตกต่างจากสังคมส่วนใหญ่ เป็นการทำอย่างต่อเนื่องซ้ำๆ และขยายผลทั้งด้านเวลาและพื้นที่ซึ่งแสดงถึงความเพียร ในการแก้ปัญหา การรู้ชัดในสถานการณ์และการรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงหรือผู้วิจัยเทียบเคียงกับ พุทธพจน์ว่า อาตปปี สมปะชาโน สติมา ส่วนการผุดบังเกิดสังคมตื่นรู้อาศัยการยกระดับการรู้จักตนเอง ของคนในชุมชนสู่วัฒนธรรมแห่งสติ (อัปปมาทะ) สังคมอุดมปัญญา (อโมหะ) เศรษฐกิจ แห่งการแบ่งปัน (อโลภะ) และการเมืองของความการุณย์ (อโทสะ) กล่าวโดยสรุป การก้าวข้าม ของบุคคลนำไปสู่การผุดบังเกิดแห่งสังคมตื่นรู้ได้โดยการเจริญความเพียร การรู้ชัดและการรู้เท่าทัน ในระดับกลุ่มของตนเอง^{๑๓}

๕.๒.๒ การอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยและข้อจำกัดในการวิจัย

^{๑๒}สาระ มุขดี, “การพัฒนา รูปแบบการควบคุมตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับนักศึกษาพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ เกื้อการุณย์ มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๓}สมบุรณ์ เอื้อมอริวงศ์, “แบบจำลองกระบวนการผุดบังเกิดแห่งสังคมตื่นรู้จากการก้าวข้าม ของบุคคล: ศึกษากรณีประยงค์ รณรงค์และชุมชนไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

การเสนอผลการอภิปรายผลการวิจัยในตอนนี ผู้วิจัยนำเสนอเป็น ๓ ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ข้อ ของการวิจัย ดังต่อไปนี้

(๑) การอภิปรายผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีเชิงคุณภาพเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้ประเด็นจากการวิเคราะห์ คือตัวแปรที่มีกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยากัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) และ การตื่นรู้ (TUV) ทั้งตัวแปรทางพุทธจิตวิทยา และตัวแปรทางจิตวิทยาร่วมสมัย แบ่งเป็นตัวแปรแฝง ๓ ตัวแปร แบ่งเป็นตัวแปรภายในแฝง ๒ ตัวแปร ตัวแปรภายนอกแฝง ๑ ตัวแปร คือ ๑) กระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา ๒) กัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธและ ตัวแปรภายนอกแฝง ๑ ตัวแปร คือ ๓) การตื่นรู้ ตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ภายนอก ๒ ตัวแปร คือ ๑) ปัญญา คือ (๑) ดำริชอบ (๒) เห็นชอบ ๒) สมาธิ คือ (๑) พยายาม (๒) สติ (๓) สมาธิ ๓) ศีล คือ (๑) วาจาชอบ (๒) การงานชอบ (๓) เลี้ยงชีพชอบ

ผลที่ได้จากการศึกษาเบื้องต้น เป็นเพียงการคัดเลือกตัวแปรที่ผู้วิจัยสนใจ และคิดว่าเป็นตัวแปรที่เหมาะสมในการศึกษาครั้งนี้เท่านั้น จะเห็นว่าผู้วิจัยคัดเลือกตัวแปรเป็นภาพรวมกว้างๆ ให้ครอบคลุมทั้งตัวแปรทางพุทธจิตวิทยา และจิตวิทยาร่วมสมัย เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ตั้งต้นก่อนที่จะศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกต่อไป

จากการศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการยอมรับทั้งทางด้านพุทธศาสนา และจิตวิทยาร่วมสมัย พบว่า มีตัวแปรทั้งด้านพุทธจิตวิทยาและจิตวิทยาร่วมสมัยน่าสนใจที่มีอิทธิพลต่อการตื่นรู้ดังที่สรุปไว้ในบทที่ ๔ ซึ่งผู้วิจัยคัดเลือก ปรับปรุง และแก้ไขจากผลการวิจัยจนสามารถตรวจสอบยืนยันกรอบแนวคิดในการวิจัยเบื้องต้น ได้ว่า ตัวแปรทั้งหมดที่คัดเลือกมา คือ กัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธและการตื่นรู้ แต่ต้องให้ตัวแปรแต่ละตัวแปรมีความชัดเจนมากขึ้นโดยการเปลี่ยนชื่อตัวแปรบางตัวแปร เพื่อให้สามารถสร้างเครื่องมือในการวิจัยได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัยที่สร้างไว้ในตอนแรกไม่สามารถวิเคราะห์ในภาพรวมทั้งหมดที่เดียวได้ ซึ่งหากแยกวิเคราะห์บุคลิกภาพทีละด้าน ต้องปรับตัวแปรบุคลิกภาพแต่ละด้านออกเป็นตัวแปรแฝงซึ่งจะทำให้โมเดลนี้ มีตัวแปรแฝงมากและทำให้โมเดลมีความซับซ้อนเกินไป ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาบุคลิกภาพเพียงด้านเดียว คือด้านการมีจิตสำนึก

ผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ได้โมเดลกรอบแนวคิดการวิจัยที่ครอบคลุมทั้งทางด้านพุทธจิตวิทยา และจิตวิทยาร่วมสมัยจำนวน ๒ โมเดล รวมทั้งยังมีความชัดเจนมากขึ้น คือภาวะตื่นรู้ หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกถึงการดำเนินชีวิตอย่างรู้ ตื่น และเบิกบาน โดยวัดจากตัวแปรสังเกตได้ ๓ ตัวแปร คือ ๑) รู้ คือมองเห็นความเปลี่ยนแปลง มองเชื่อมโยง มีสติในการดำเนินชีวิตคิดแยกแยะพิจารณาแก้ปัญหาด้วยเหตุผล รู้จักมองโลกในแง่ดี

สามารถแสวงหาความรู้ ๒) ตื่น คือ ควบคุมตนเองด้านกาย วาจา ใจ เห็นใจผู้อื่น ความรับผิดชอบ ๓) เบิกบาน คือภูมิใจในตนเอง พอใจในชีวิต สุขสงบทางใจในการจัดการปัญหาได้ เป็นตัวแปรส่งผ่านในแต่ละโมเดล นอกจากนั้นจากผลการวิจัยภาคสนามยังทำให้สามารถกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรแต่ละตัวได้ชัดเจนขึ้นนำไปสู่การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้ง่ายและมีคุณภาพมากขึ้นด้วย จากการวิจัยดังกล่าวเป็นเพียงงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ยังมิได้มีการเสนอผลการตรวจสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์จากกลุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่ และการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้ขนาดอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมของตัวแปรที่มีกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา กัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) และการตื่นรู้ (TUV) ดังที่ผู้วิจัยได้ระบุไว้ในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ อันเป็นการวิจัยด้วยวิธีการเชิงปริมาณเพื่อขยายผลวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพตามหลักการวิจัยแบบผสมวิธี ซึ่งผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยในส่วนของผลการวิจัยด้วยวิธีการเชิงปริมาณในประเด็นต่อไป

(๒) การอภิปรายผลการวิจัยจากผลการพัฒนาโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาที่มีกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) และ การตื่นรู้ (TUV) เป็นตัวแปรส่งผ่าน

ผลการพัฒนาโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา สรุปได้เป็นกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา ซึ่งแสดงอิทธิพลของตัวแปรกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา และตัวแปรกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ และตัวแปรแฝงการตื่นรู้ เป็นตัวแปรส่งผ่าน ตัวแปรในแต่ละโมเดลที่พัฒนาขึ้นนี้ประกอบด้วยโมเดลที่ ๑ ตัวแปรแฝง ๓ ตัวแปร แบ่งเป็นตัวแปรภายในแฝง ๒ ตัวแปร ตัวแปรภายนอกแฝง ๑ ตัวแปร และตัวแปรสังเกตได้ ๑๔ ตัวแปร โมเดลที่ ๒ ตัวแปรแฝง ๖ ตัวแปร แบ่งเป็นตัวแปรภายในแฝง ๓ ตัวแปร ตัวแปรภายนอกแฝง ๓ ตัวแปร และตัวแปรสังเกตได้ ๒๒ ตัวแปร

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยเป็นสองขั้นตอน ขั้นตอนแรกเป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยเบื้องต้น และขั้นตอนที่สองเป็นการใช้วิธีการเชิงคุณภาพโดยการศึกษาภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๕ รูป/คน เพื่อศึกษาความเหมาะสมของตัวแปรต่างๆ ที่ได้มาจากขั้นตอนแรก และเพื่อคัดเลือกตัวแปรส่งผ่านที่เหมาะสมด้วย ดังนั้น กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้จึงมีความแตกต่างจากกรอบแนวคิดในการวิจัยเบื้องต้นตรงที่มีการเปลี่ยนชื่อของตัวแปรต่างๆ ให้มีความชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังคัดเลือกตัวแปรบุคลิกภาพนำมาศึกษาเชิงปริมาณเพียงด้านเดียวเท่านั้น และยังเพิ่มการวิเคราะห์ด้วยวิธีเชิงปริมาณเป็น ๒ โมเดลด้วยกัน

โดยแต่ละโมเดลมีความแตกต่างตรงตัวแปรส่งผ่านที่เป็นเจตคติต่อกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาตามหลักไตรสิกขา และตัวแปรกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ และตัวแปรแฝงการตื่นรู้ เป็นตัวแปรส่งผ่าน โดยไม่ได้นำข้อค้นพบอื่นๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาเปลี่ยนแปลง

ตัวแปรในกรอบแนวคิดการวิจัยเบื้องต้นที่ออกแบบเช่นนี้เนื่องมาจากข้อจำกัดในด้านความซับซ้อนของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ที่ไม่ควรมีความซับซ้อนมากเกินไป แต่ตัวแปรที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมีหลากหลาย เนื่องมาจากเรื่องของกระบวนการพัฒนาตนเป็นเรื่องที่ค่อนข้างกว้าง มีตัวแปรที่มีกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาตามหลักไตรสิกขา และตัวแปรกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ และตัวแปรแฝงการตื่นรู้ เป็นตัวแปรส่งผ่านจำนวนมากจนไม่สามารถนำมาศึกษาในโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุเพียงครั้งเดียว

การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นเพียงโมเดลหนึ่งของกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาตามหลักไตรสิกขา และตัวแปรกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ และตัวแปรแฝง การตื่นรู้เป็นตัวแปรส่งผ่านเท่านั้น ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะมิได้นำข้อค้นพบจากวิธีเชิงคุณภาพ มาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย แต่ผู้วิจัยก็ได้ใช้ประโยชน์จากข้อมูลดังกล่าวในการนำมาปรับเปลี่ยนตัวแปรดังที่กล่าวมา และยังนำมาใช้ในการกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรแต่ละตัวแปรให้ชัดเจนขึ้น ซึ่งนำไปสู่การสร้างข้อคำถามที่ชัดเจนตรงประเด็น อันจะนำมาซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่มีคุณภาพ

(๓) การอภิปรายผลการวิจัยจากความตรงของโมเดลด้วยการหาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้น ขนาดอิทธิพลทางตรงและทางอ้อมระหว่างตัวแปรในโมเดล ทั้ง ๒ โมเดล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือการตรวจสอบความตรงของโมเดล พบว่าโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา และตัวแปรกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ และตัวแปรแฝงการตื่นรู้ เป็นตัวแปรส่งผ่านทั้ง ๒ โมเดล สามารถอธิบายที่ละโมเดลได้ดังต่อไปนี้

๑) โมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ ที่มีกัลยาณมิตรของครูในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นตัวแปรส่งผ่านมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์สามารถอธิบายความแปรปรวนของของกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) ได้ร้อยละ ๑๘.๐๐ ส่วนการตื่นรู้ (TUV) มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์เท่ากับ ๐.๕๐ แสดงว่า ตัวแปรภายในโมเดลคือ กระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา (DEV) และ กัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI) สามารถอธิบายความแปรปรวนของการตื่นรู้ (TUV) ได้ร้อยละ ๕๐.๐๐ ได้รับอิทธิพลทางตรงจากกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา (DEV) โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ ๐.๗๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ตามลำดับ แต่ไม่ได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากกัลยาณมิตรของครูในวิถีพุทธ (FRI)

๒) โมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ ที่มีกัลยาณมิตรของครูในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นตัวแปรส่งผ่านมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ทุกตัวมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$)

และเป็นความสัมพันธ์ทางบวก แสดงว่า ความสัมพันธ์ของตัวแปรมีทั้งเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางบวกสูงสุด คือ ความน่าเคารพ (N) และความน่ายกย่อง (O) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๓๙ แสดงว่า เมื่อครูในวิถีพุทธ มีความน่าเคารพมากขึ้น ความน่ายกย่องจะเพิ่มขึ้นด้วย และตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ทางบวกรองลงมาคือ ครูวิถีพุทธที่มีการอดทนฟังถ้อยคำ (P) และการเป็นที่ปรึกษาที่ดี (Q) โดยมีขนาดความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ เท่ากับ ๐.๗๒๗ แสดงว่า ครูวิถีพุทธมีการอดทนฟังถ้อยคำ สูงขึ้นการเป็นที่ปรึกษาที่ดี (Q) ก็สูงขึ้นด้วย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปปรับใช้

จากผลการวิจัยกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ได้ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปปรับใช้ ดังนี้

๑) นำกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา ไปปรับใช้ในการพัฒนาตนนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ นักเรียนในโรงเรียนปกติทั่วไปที่ไม่ใช่โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนเอกชน โรงเรียนที่อยู่ในภาคขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครอบครัว ชุมชนโดยการใช้กระบวนการรู้จักตัวเอง ดังนั้นต้องมีกัลยาณมิตรของครูในโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นตัวแปรส่งผ่านมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาตนต่อไป

๒) การนำรูปแบบโมเดลกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้นี้ สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาองค์กร บริษัท และสามารถนำไปเป็นต้นแบบการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ โดยเฉพาะด้านการตื่นรู้ คือรู้ ตื่น เบิกบาน เพื่อสร้างเสริมการจัดการปัญหาในองค์กรต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำดัชนีพจน์ครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำดัชนีพจน์ครั้งต่อไปเพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และการพัฒนาการศึกษาต่อไป

๑) ควรศึกษาทำดัชนีพจน์เรื่องรูปแบบการพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรมเพื่อการตื่นรู้ โดยใช้หลักธรรม เช่น อิทธิบาท ๔ อริยสัจ ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ สัมปยุตธรรม ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ไตรสิกขา สติปัฏฐาน ๔ และหลักจิตวิทยาตะวันตกแบบบูรณาการ เป็นต้น มาพัฒนาเป็นรูปแบบกระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาและอธิบายให้ครอบคลุมหรือเปรียบเทียบกับรูปแบบกระบวนการพัฒนาตนของนักจิตวิทยาตะวันตก

๒) ควรศึกษาทำดัชนีนิพนธ์เรื่องรูปแบบการปรับอินทรีย์ตามหลักพุทธจิตวิทยา เพื่อการตื่นรู้ โดยมีหลักพุทธธรรม เช่น อินทรีย์ ๕ พละ ๕ ไตรสิกขา สติปัฏฐาน ๔ ไตรสิกขา โพชฌงค์ ๗ บุรณการกับจิตวิทยาตะวันตก

๓) กระบวนการพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยาเพื่อการตื่นรู้ โดยมีหลักพุทธธรรม เช่น หลักทศหกเกี่ยวกับปิตามารดา บุรณการกับจิตวิทยาตะวันตก โดยพัฒนาเป็นคู่มือ รูปแบบกิจกรรมในการพัฒนาตน